

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG

HISTORISK NOTAT NR. 15 OM

ESTRUPS GENDARMERI I UTTERSLEV DERES VIRKE OG FÆRDEN I BRØNSHØJ SOGN.

UDARBEJDET FOR LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG

AF
SVEND OLE NIELSEN
2000

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG's område dækker Utterslev, Nordvestkvarteret med Pipfuglekvarteret, Bispebjergkvarteret og Emdrup.

Foreningens Hjemsted er: Kvartercentret Nordvest, Dorteavej 61, 2400 København NV.

Telefon: 28 14 02 68, fax: 38 14 02 62, Giro: 1-683-5080

Internet: Se Kvartercentret Nordvests hjemmeside: www.kvartercentret.nv.kk.dk

E-mail: Kvartercentret@faf.kk.dk

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG's er udsprunget af det igangværende Kvarterløftprojekt, kaldet "Femkanten", i Københavns Nordvestkvarter. Kvartercentret Nordvest, som er omdrejningspunkt for Kvarterløftet, sekretariatsbetjener foreningen.

Medlemskab koster 75 kr./året for enkelt medlemmer, og 100 kr./året for foreninger, institutioner og virksomheder.

Der er foreningens formål at klarlægge bydelen Bispebjergs identitet og historiske baggrund og udbrede kendskabet hertil.

Dette gøres ved udgivelser, afholdelse af foredrag, udlån af plancheudstillinger, gennemførelse af byvandring o. lign. i de enkelte kvarterer i bydelen. Endvidere kan vi også komme ud og holde foredrag i foreninger, institutioner og virksomheder. Tillige udgiver foreningen Nyhedsbreve og "Historiske Notater", om områdets historie.

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG har tillige et lokalhistorisk Arkiv, som kan ses ved henvendelse til Kvartercentrets Bibliotek, som har åbent: mandag-torsdag kl.: 10-16 og fredag kl. 10-14.

I rækken af Historiske Notater er følgende tidligere blevet udarbejdet

©: Lokalhistorisk Forening, Bispebjerg & forfatterne.

- NR. 1A: HVAD ER BYDELEN BISPEBJERG? –Marts 1999.**
- NR. 2A: SOKKELUND HERRED m.m. – Januar 1999.**
- NR. 3-4: ÅER, RENDER OG SØER, VANDFORSYNING OG LOSSEPLADSER, - November 1998.**
- NR. 5A: BISPEBJERG HOSPITAL – HOSPITALSVÆSNETS OPRINDELSE OG UDVIKLING –Februar 1999**
- NR. 6A: GRUNDTVIGSKIRKENS OPRINDELSE – November 1998.**
- NR. 7: MØNTENS HISTORIE – FRA KOMMUNAL EJENDOM TIL ANDELSBOLIGFORENING - November 1998.**
- NR. 8: UTTERSLEV – FRA LANDSBY TIL ÅNDEHUL I STORBYEN – Maj 1999.**
- NR. 9: KLOKKERGAARDEN 1939-1999, – EN FSB-AFDELINGS OG DENS HAVEANLÆGS HISTORIE – 1999.**
- NR. 10: FRA UTTERSLEV MARK TIL NORDVESTKVARTERET – Marts 2000.**
- NR. 11: BYGNINGER I DET OPRINDELIGE NORDVESTKVARTER – September 2000.**
- Nr. 11A: BILAG TIL BYGNINGER I DET OPRINDELIGE NORDVESTKVARTER – Sept. 2000**
- NR. 12: FRA BISKOP ABSALON TIL INDLEMMELSEN I KØBENHAVNS KOMMUNE I 1901, - BRØNSHØJS SOGNS 5 LANDSBYER GENNEM 1000 år. – Bogudgivelse, december 2000 i A.5-format, 112 sider.**

Estrups Gendarmerikorps 1886-1894 og bistationen i Utterslev.

Baggrunden for oprettelsen af gendarmerikorpset.

I 1872 fik partiet Venstre for første gang flertal i Folketinget, hvor der var almindelig valgret. Det betød ikke automatisk, at de fik regeringsmagten. Derimod blev skiftende ministerier udnævnt af kongen, der ikke havde pligt til at følge flertallet i rigsdagen. I 1875 blev ministeriet Estrup udnævnt af kongen. Konseilpræsident J.B.S. Estrup var godsejer og indstillet på at bevare kongens frie ret til at udnævne ministre, og derved måtte han og hans gruppe Højre komme i et stærkt modsætningsforhold til partiet Venstre, som havde flertal i Folketinget. Spørgsmålet om Københavns befæstning udløste også en alvorlig strid mellem de 2 parter. Estrup, stærkt sekunderet af kong Christian 9., ønskede for enhver pris at befæste København, med eller uden Folketingets samtykke.

Finansloven skulle vedtages både i Folketinget, hvor Venstre havde flertal og i Landstinget, hvor Højre og Estrup, takket være en begrænset valgret til fordel for de store jordbesiddere havde flertallet. I Folketinget forsøgte Venstre sig fra 1881 med den såkaldte visnepolitik at bringe regeringen til fald. Visnepolitikken gik ud på, at Venstre kun stemte for udgifter, der var strengt nødvendige, og partiet stemte derfor også imod fæstningsbyggeriet, der var Venstre meget imod.

I 1885 spillede Højre ud med deres modtræk efter at finansåret 1884 - 85 gik til ende, uden at der var opnået enighed om finansloven, og Estrup udsendte 1. april 1885 en provisorisk (foreløbig) finanslov, der bemyndigede regeringen til at opkræve de bestående skatter og afgifter og afholde de til statsstyrelsen nødvendige afgifter. Det var den første af en lang række provisoriske love, ved hjælp af hvilke Estrup frem til 1894 bl. a. opførte Københavns befæstning.

Forud for vedtagelsen af den første provisoriske finanslov i 1885 var der stor uro i befolk-

ningen. Folketingsvalget i juni 1884 havde givet Venstre en stor fremgang og der var en forventning om et regeringsskifte. Rundt om i landet dannedes riffelforeninger, der skulle forberede sig til kamp mod ydre og indre fjender, som det hed. Regeringen forberedte sig på uroligheder og militæret blev holdt rede, ligesom regeringen i maj 1885 med en provisorisk lov forbød indførelse af våben uden politiets tilladelse, samt et forbud mod at anskaffe og uddele rifler.

Situationen skærpedes yderligere, da der d. 21. okt. 1885 forøvedes et attentat imod Estrup. Næsten mirakuløst overlevede han uden en skramme, men situationen udnyttedes øjeblikkeligt af Højre regeringen til at hjemsende Rigsdagen og udstede nye provisoriske love om overordentlige politiudgifter, om tillæg til den almindelige borgerlige straffelov og om oprettelsen af et militært gendarmerikorps. Et såkaldt "mundkurvscirkulære" betød at folk kunne straffes for så godt som alle nedsættende udtalelser mod konge og regering, og det medførte en lang række sagsanlæg fra regeringen, arrestationer og tumulter over hele landet.

Det militære gendarmerikorps oprettelse blev således besluttet mindre end 1 uge efter attentatet på Estrup. Spørgsmålet om hvordan korpset skulle anvendes var et problem. Der fandtes adskillige fortalere for, at det skulle anvendes som et regulært politi, og at gendarmene af egen drift og tilskyndelse skulle være berettiget til at hugge ind på befolkningen, som den russiske zars livskosakker havde gjort det. En mere moderat linje sejrede dog, og det betød - når det ikke drejede sig om almindelig patruljetjeneste, i lighed med polititjeneste - at korpsets benyttelse gjordes, afhængig af de civile myndigheder og her iblandt politiøvrighedens ønsker om bistand. En ordning, der blev bragt i stand efter forhandlinger mellem gendarmerikorpsets øverste chef krigsminister Bahnson og

justitsminister Nellemann.

I forbindelse med gendarmerikorpsets oprettelse blev det besluttet, at det skulle bestå af 1000 gendarmere (et antal der dog aldrig blev nået) plus et par hundrede officerer og underofficerer, som blev overflyttet fra hæren. De menige gendarmere blev antaget ved hvervning, og for at blive antaget var det en betingelse, at de skulle have gennemgået den første samlede uddannelse ved hærens våben, være ugifte, af sund og kraftig statur og de måtte ikke være over 35 år. De skulle være pålidelige, ædruelige og af ulastelig vandel. De måtte forpligte sig til at tjene i korpset i mindst 1 år, men de kunne dog under særlige omstændigheder afskedes forinden.

Oprettelse af bistationen i Utterslev, ("Utterslev Mark").

I Københavnsområdet blev der oprettet såkaldte faste eller bevægelige bistationer fra Ordrup i nord til Kastrup i syd, og herudover blev de placeret i Lyngby, Utterslev, Ballerup, Valby, Sundbyøster og Frederiksberg, der samtidig var den største bistation med 26 gendarmere, hvoraf godt 1/3 var beredne, dvs. til hest. Endelig var der hovedstationen, der holdt til på forskellige steder i det indre København.

I juli 1886 tilknyttedes en afdeling gendarmere til polititjeneste på politistationen i Utterslev, der lå på Frederiksborgvej (kaldet Bispebjergvej) og de fik i første omgang ikke nogen egen station. Det skete først i nov. 1887, da gendarmeriafdelingen lejede sig ind i 2 lejligheder i en ejendom på Karolinevej (i dag Provstevej). I den første tid var der kun tilknyttet et mindre antal gendarmere på 5 mand og 1 øverstbefalende officer til Utterslev politistation, men det blev allerede i begyndelsen af september forøget til 9 gendarmere og 1 (senere 2) underofficer. Dette antal der forblev stort set uændret indtil stationens nedlæggelse i april 1894.

Gendarmeriets opgaver.

Gendarmernes væsentligste virksomhed bestod i de første år af dets eksistens i en ganske omfattende patruljetjeneste. Der blev udarbejdet i alt 6 ruter i området, som gendarmene skulle patrulje til fods, da der kun var tilknyttet såkaldte uberedne gendarmere til Utterslev afdelingen. Hver rute blev patruljeret af 2 mand, mens 1 mand havde stationsvagt. Og de kom vidt omkring i deres patruljering. En af ruterne

gik således fra Frederiksborgvej til Frederikssundsvej og ad Bellahøjvej helt ud til Damhusøen og derfra via Vanløse gennem Husum og Brønshøj tilbage til stationen. Sammenlagt dækkede de 6 ruter det område der udgjorde det tidligere Brønshøj - Rødovre sognekommune.

Der var en stor udskiftning af de gendarmere, der blev tilknyttet politistationen i Utterslev i de første måneder af deres virke her, og flere af dem blev om søndagen udkommanderet til ordensoverholdelse på steder, hvor der samledes mange mennesker, bl.a. på Dyrehavsbakken og ved dampsporgvognen ved Bellevue og ved travbanen, når der var løbsdag. Man kan formode, at det skyldtes frygten for regeringsfjendtlige manifestationer på steder, hvor der var mulighed for sammenstimlen af mange mennesker, og et stort antal gendarmere fra forskellige stationer patruljerede på de ovennævnte steder.

Patruljering ad bestemte ruter blev gendarmernes vigtigste virksomhed i det lokalområde, som de placeredes i, og der blev af den øverste ledelse udfærdiget 5 hovedpunkter, der fastsatte i hvilke tilfælde, der skulle gribes ind.

- 1) Gendarmene skulle anholde personer, som kunne mistænkes for at være skyldige i tyveri, eller andre grove forbrydelser, eller som var undvegne fra arresterne, eller var efterlyste.
- 2) De skulle anholde tiggere og løsgængere og mistænkelige personer.
- 3) De skulle forhindre forstyrrelser af den offentlige sikkerhed og orden og anholde dem, der gjorde sig heri
- 4) De skulle yde bistand mod overtrædelse af vejfreden og anmelde beskadigelser af broer, telegrafapparater osv.
- 5) De skulle forsøge at forebygge ulykkestilfælde hvor det kunne befrygtes og yde hjælp til enhver, der måtte være i fare.

Gendarmernes daglige virke under patruljeringen var i den første tid indskrænket til at notere, eller anholde subsistensløse, eller berusede personer hvor, de stødte på dem og i det hele taget våge over den offentlige sikkerhed og orden og gribe ind, når de stødte på slagsmål eller andre uregelmæssigheder i gadebilledet. Det var et forholdsvis lille antal forseelser som gendarmene greb ind over for i den daglige

patruljering i de første par år, fordi det endnu var begrænset i hvilken udstrækning, de blev pålagt politiopgaver. Det skyldtes i hvert fald 2 forhold. For det første var gendarmenes kendskab til egentlig polititjeneste, enten stærkt begrænset, eller slet ikke til stede, og for det andet var den stedlige politimyndighed af forskellige årsager tilbageholdende med at pålægge gendarmene for omfattende opgaver i begyndelsen af deres virksomhed. Dels kunne der af gode grunde herske tvivl om gendarmenes egnethed som politifunktionærer, og dels kunne politiet nære frygt for at vænne sig til en hjælp, der med kort varsel kunne blive trukket tilbage uden erstatning.

Gendarmene benyttedes fra begyndelsen af deres udstationering ved politistationen, ved siden af patruljering og ordensoverholdelse, som en slags hjælpepoliti. Således blev de bl.a. brugt til at assistere ved anholdelser af personer, der var mistænkt for tyveri eller andre alvorligere forseelser; og gendarmene fik også til opgave at føre personer, der var anklaget for en lovovertrædelse, eller skulle afsone en dom til Ting- og Arresthuset på Blegdamsvej. I den daglige patruljering blev tiggere, subsistensløse og berusede personer altid anholdt og medbragt til detentionen på politistationen. Et af de steder, gendarmene hyppigt stødte på sådanne personer, var ved halmstakkene ved Lille Bellahøj, der lå ved det nuværende Bellahøj Bad. Det var et stærk yndet sted for mange subsistensløse at finde et natlogi her, og også mange berusede personer slog sig ned her for at sove rusen ud. Og det fandt sted hele året rundt, selv om det oftest var om foråret og sommeren at gendarmene havde "gevinst". Dagbogsoplysninger fra Lille Bellahøj er særdeles talrige og meget enslydende. Eksempelvis er der i perioden fra d. 30. april til d. 6. juni 1888 5 forskellige optegnelser om pågribelse af subsistensløse personer ved Lille Bellahøj, og gendarmene undersøgte rutinemæssigt stedet under deres patruljering, hvad følgende optegnelse fra d. 5. nov. 1886 er et eksempel på: "Da Patrouille nr. 2 /: Fører Gend. nr. 43:/ undersøgte Kornstakken ved Lille Bellahøj, fandt den en Mand liggende i Halmen, som ingen Penge havde til Logi. Patrouillen medbragte Manden til Stationen, hvor der blev optaget Rapport."

En anden gruppe Personer, som Gendarmene ikke sjældent stødte på under deres patruljering var fattiglemmer, der havde rømmet en de fat-

tiggårde, som lå ikke så fjernt fra det område som gendarmene patruljerede i; nemlig Ladegården, Islev Fattiggård og Stolpegården, og disse fattiglemmer blev ofte pågrebet i beruset tilstand eller i færd med at tigge. I begyndelsen blev fattiglemmerne anholdt og medbragt til politistationen, men senere bragte gendarmene dem efter en pågribelse direkte tilbage til det sted hvorfra de var rømmet.

Gendarmeriet og Lersøbøllerne.

Ude i landet undgik adskillige politimestre i perioder uro i deres områder ved at undlade at benytte sig af gendarmenes bistand. Det samme kan ikke på noget tidspunkt siges at have været tilfældet med gendarmene i Utterslev, undtagen på et område, nemlig Leersøen og patruljeringen af de såkaldte Leersøbøllers domæne. Det krævede et vist "diplomati" fra en begrænset politistyrkes side, at omgås den større gruppe af subsistensløse, drankere, alfonser og småforbrydere, og en daglig patruljering i deres område af svært bevæbnede gendarmere ville have været en kilde til evindelig uro og sammenstød. Derfor indskrænkede gendarmene sig til patruljering på volden af Leersøens vestlige ende og uden tvivl efter den lokale politimyndigheds påbud. Således er der i dagbøgerne heller ingen oplysninger om at nogle af de såkaldte Leersøbøller blev noteret eller anholdt. Dog blev enkelte såkaldte fuglefængere noteret her, fordi de forsøgte at fange småfugle i Leersøens pilekrat, men ingen af disse kom dog fra lokalområdet.

Eksempler på gendarmeriets opgaver.

Man kan spørge sig selv om hvordan befolkningen i Utterslevområdet så på ankomsten af gendarmere til deres lokalområde? Gendarmene er nok som de fleste steder rundt omkring i landet blevet mødt med et stærkt forbehold og en vis modvilje, men nok sjældent med direkte fjendtlighed, bl.a. fordi alle kunne pågribes og straffes for verbale udfald mod konge og regering. Enkelte verbale udfald mod Estrup og gendarmene fandt dog sted. Et eksempel herpå nævnes i gendarmenes dagbog d. 25. august 1886, hvor mandskabet med korporal Borck i spidsen for 5 gendarmere kl. 6.50 om morgenen kom marcherende ad Frederikssundsvejen på vej til Utterslev politistation. En mandsperson råbte da "Ned med Estrup" til den marcherende lille flok, og personen gav sig derpå til at le hånlige af gendarmene. Korporalen kunne ikke lade noget sådant passere

ubemærket, og den formastelige person blev anholdt og medtaget til politistationen, hvor der blev optaget rapport. Den anholdte Jens Poulsen, der boede på Frederikssundsvej nr. 1 forsøgte at forsvare sig med, at det udbrud, som han var blevet arresteret for bare var et mundheld, som han ofte benyttede, men det var næppe en udtalelse, der har styrket hans sag, og han er nok ikke sluppet for at blive idømt den obligatoriske bøde, som en sådan forseelse kostede ifølge det såkaldte "mundkurvscirkulære."

I de første år afsattes megen tid til instruktion og undervisning af gendarmene. Mest tid afsattes til skrivning, og da det var et militært korps, blev der også øvet eksersits og skarp-skydning i både teori og praksis. Af stor betydning for deres daglige virke var ikke mindst den politiinstruktion, som de modtog, ligesom der blev undervist i forhold ved ulykkestilfælde. I dagbogen er der især et ulykkestilfælde, som det er værd at referere, idet tilfældet også fortæller noget om den fattigdom og sociale nød, der da eksisterede i bydelen. Episoden fandt sted d. 28. dec. 1887, og der berettes om at gendarmene på deres patruljering på Frederikssundsvejen i nærheden af Lygten traf på den 12-årige pige Marie Petersen, som var kommet så voldsomt til skade på isen, at hun ikke kunne gå. Hun havde formentlig brækket skinnebenet. Ved gendarmernes hjælp blev hun bragt til sit hjem på Frederikssundsvej 54. Moderen, der var enke af skomager Petersen, var fortvivlet, da hun så sin tilskadekomne datter, idet hun ikke havde råd til at skaffe læge, og hun vægrede sig ved at modtage datteren. I stedet blev hun enig med gendarmene om at få datteren indlagt på amtssygehuset i Ryesgade. Et andet dagbogsnotat fortæller også noget om den tids behandling af folk med psykiske lidelser, og om at der heller ikke fandtes nogen organiseret sygetransport. Her trådte gendarmene til med en hjælpende hånd, når det var nødvendigt, som det fremgår af nedenstående dagbogsnotat fra d. 8. december 1889: "Serg. Nielsen no. 40 til Amtssygehuset i Ryesgade - Transport af Arbejdsmand Oscar Schnell, boende paa Bispebjergvejen 1 Kvisten - til Vogns - Nægtet optaget af Mangel paa

Plads, igjen kørt til sit Hjem, lejet en Mand til Bevogtning af Vedkommende, da han led af Sindsyge, og maaske kunne blive farlig for sine Omgivelser".

Gendarmeriet og fæstningsarbejderne.

I juli 1888 begynder gendarmene en intensiv patruljering ved det fæstningsbyggeri, der var påbegyndt nord for Husum. I dagbogen omtales det som polititjeneste ved Husum fortet, og 2 gendarmers placeredes daglig ved byggeriet og i området i 12 til 13 timer om dagen, hvad der berettigede dem til såkaldte dagpenge. Det skal her tilføjes, at der i flere perioder i 1888 og 1889 var i alt 4 mand på patruljering i og omkring Husum, således at 2 mand opholdt sig ved fæstningsbyggeriet og 2 mand patruljerede i Husum by. Samtidig udvidedes patruljeringen til også at omfatte Herlev by på den anden side af fæstningsbyggeriet, formentlig fordi en del af fæstningsarbejderne havde logi her. At Gendarmene begyndte en så intensiv patruljering i området, skyldes for det første nok, at de ved deres blotte tilstedeværelse skulle lægge en dæmper på arbejdernes lyst til at nedlægge arbejdet på grund af utilfredshed med arbejdsforholdene eller med aflønningen. Ansættelsen og arbejdsbetingelserne for fæstningsarbejderne ved Husum afsnittet var nogle af de strengeste ved hele Fæstningsbyggeriet, idet arbejdet blev udført på dagløn, og alle kunne således risikere at blive fyret efter en endt arbejdsdag, hvis formanden var utilfreds med den enkeltes arbejdsindsats. Formanden stod som regel på voldkanten og opfordrede til en bedre arbejdsindsats. Det blev en dag for meget for nogle af arbejderne, idet 8 mand spontant nedlagde arbejdet på samme tid og gik op af graven. Straks blev der sendt bud efter gendarmene, der befandt sig i umiddelbar nærhed, og de strejkende arbejdere fik at vide, at den der ikke straks gik i arbejde, ville ikke mere kunne få arbejde noget sted ved hele fæstningsbyggeriet. Det gjorde sin virkning i det 5 mand genoptog arbejdet; men 3 mand nægtede, og de blev af gendarmene fulgt til Husum by, hvor de fik besked på, at de ikke mere måtte vise sig på fæstningsterrænet.

Patrouilleruter for gendarmene i Brønshøj Sogn.

Landsbyerne: Utterslev, Brønshøj, Husum, Vanløse og Emdrup.

Første optegnelser: 11/7-1886. Her med udgangspunkt fra politistationen på Frederiksborgvej/Bispebjergvej.

Route A: Bispebjergvej, Frederikssundsvej, Bellahøjvej til Frederiksberg Vandværk, tilbage gennem Utterslev By til Bispebjerg Mølle til stationen, ad Bispebjergvej til politistationen,

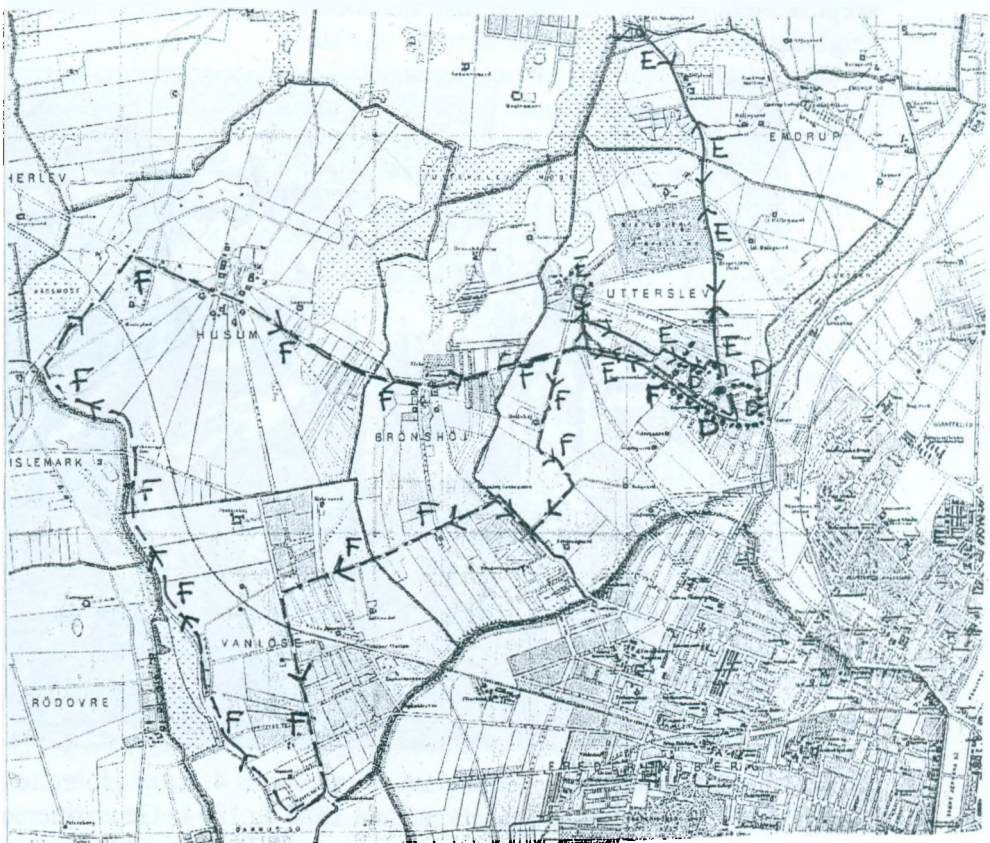
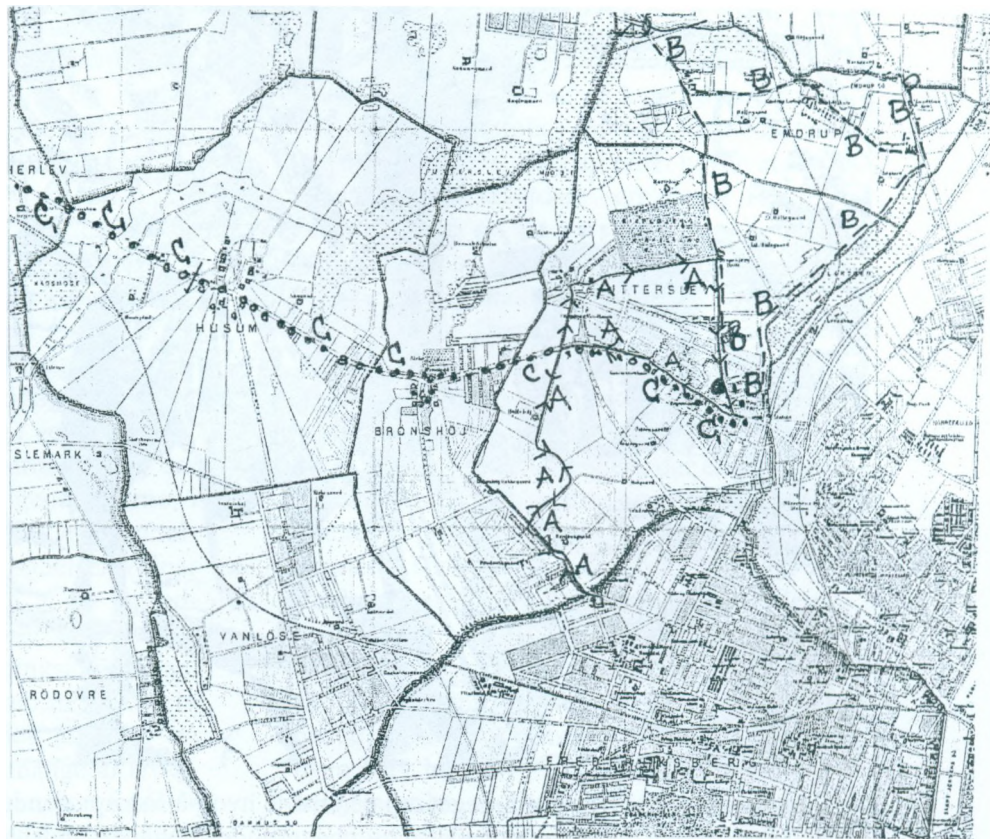
Route B: Langs Leersøen ad volden til Lundehus Kro gennem Emdrup til Søborghus Kro ad Bispebjergvej til politistationen.

Route C: Bispebjergvej, Frederikssundsvej gennem Brønshøj til Husum, samme vej tilbage, fra 1888 forlænges ruten til Herlev.

Route D: Frederiksvej, Alexandre Vej (nuv. Rebslagervej), Frederikssundsvej, Georgesvej (nuv. Brofogedvej), Karolinevej (nuv. Provstevej), samt tilse de tilstødende veje.

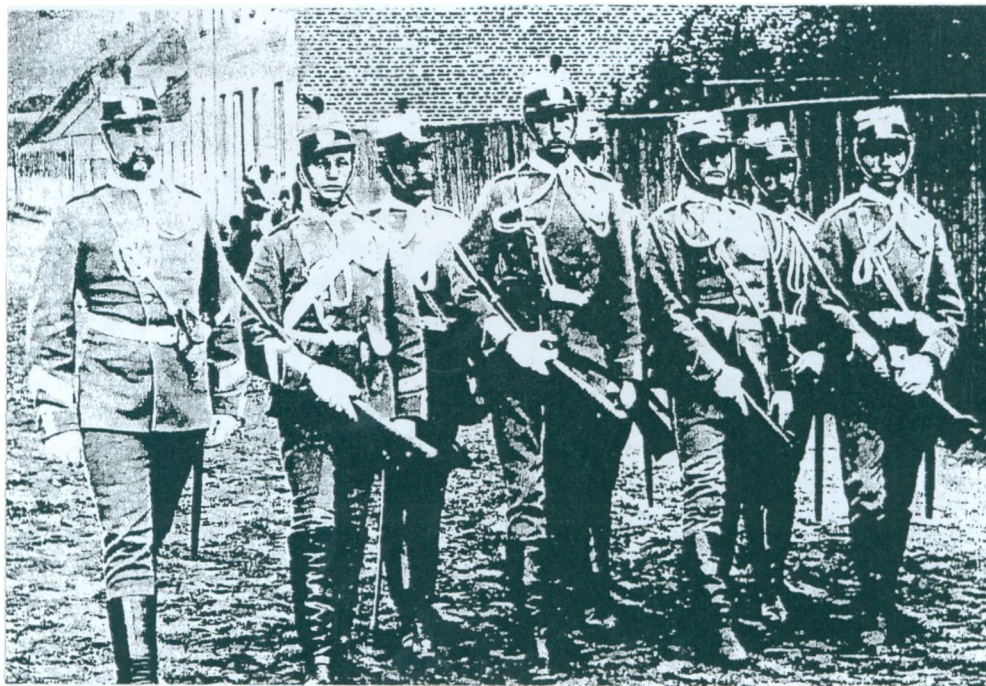
Route E: Bispebjergvej, Frederikssundsvej, Gl. Utterslev By, ad "Kirkestien" (Thoravej!), til Stationen, derefter ad Bispebjergvej til Søborghus Kro, - samme vej tilbage.

Route F: Bispebjergvej, Frederikssundsvej, Bellahøjvej, (evt. ad Ålkistevej!) til Damhussøen, langs dæminigen til Vanløse, ad vejen gennem Husum, Brønshøj til Stationen.

Dette træsnit fortæller uden ord meget om den måde hvorpå Estrups gendamer blev modtaget ude på landet. I forgrunden en ridende gendarm og i baggrunden nogle af landsbyens beboere, der køligt og skeptisk iagttager ham på afstand. Estrups uberedne gendamer er nok blevet modtaget på samme måde i Utterslev og omegn.

En flok marcherende gendamer af gendarmerikopsets 4. Afd. i Hobro; et lignende syn kunne også dagligt opleves af Utterslevs beboere mellem 1886 og 1894. Gendarmene bar blå uniformer og de var bevæbnet både med pistol, en karabin og en sabel.

En anden grund til at gendarmene patruljerede i området har uden tvivl haft noget at gøre med, at mange af fæstningsarbejderne, måske i nærheden af 1/3 del af de mere end 600 arbejdere der var beskæftiget ved Husum befæstningsanlægget, boede i umiddelbar nærhed af fæstningsbyggeriet. Især i Husum og Herlev men også i Brønshøj, bl.a på Brønshøj Kro og i Utterslevområdet, og mange var indlogeret hos lokale beboere, hvoraf flere selv var ansat ved byggeriet. Fæstningsarbejderne har formentlig haft et mindre godt forhold til en del af den lokale befolkning, bl.a fordi den pludselige tilflytning af så mange arbejdere utvivlsomt medførte, at området blev betydelig mere livligt og turbulent end det var tidligere, og det har nok ikke bekommet alle lige vel. En del af fæstningsarbejderne var ofte berusede, og der opstod ofte slagsmål, noget gendarmene i mange tilfælde skred ind over for med anholdelser, som mange dagbogsoptegnelser vidner om. Der er heller ingen tvivl om, at der har udviklet sig et overordentligt anstrengt forhold mellem gendarmene og fæstningsarbejderne, på grund af, at gendarmene greb ind ved selv de mindste forseelser. Ligeledes fortæller en del dagbogsoptegnelser om, at mange af arbejderne ikke blev anholdt for egentlige forseelser, men for det der blev kaldt "opsætsighed mod gendarmen".

"Husumslaget".

Gendarmenes opgave har således været ved deres tilstedeværelse både at forhindre at der opstod episoder mellem fæstningsarbejderne og lokalbefolkningen, men også at lægge en dæmper på optræk til skærmydsler mellem fæstningsarbejderne indbyrdes. Det bekræfter de tidspunkter, som gendarmene gjorde tjeneste i området. Således begyndte de sædvanligvis deres tjeneste hen på formiddagen, og de afsluttede den først sent på aftenen, mange gange først ved midnat. De patruljerede altså i området når fæstningsarbejderne havde fri, idet deres arbejdsdag sædvanligvis var fra 6 morgen til 6 aften og med 2 timers middagspause; om sommeren kunne en arbejdsdag strække sig helt op til 13 timer. Grunden til de uroligheder, der opstod i Husum søndag d. 26 maj 1889 havde ikke sin oprindelse i arbejderes utilfredshed med løn - og arbejdsforhold, som det bl.a var tilfældet i Brøndbyøster og Vangede. Urolighederne opstod på grund af en emsig lokal Højremand og nogle meget nidkære gen-

darmer.

En journalist på Socialdemokraten, hvis sympati lå hos fæstningsarbejderne, og dermed var imod gendarmene, som de synlige repræsentanter for Estrupstyret, var nogle dage efter i Husum for at finde ud af hvad, der var sket, ved at høre hvad folk i området kunne fortælle om begivenheden. Søndag aften havde et større antal fæstningsarbejdere samlet sig i et lille skov anlæg på en sidevej. Her morede de sig med sang og harmonika spil. Det faldt en lokal Højremand og mælkeforpagter for brystet, og han meldte de formastelige fæstningsarbejdere til gendarmene, som snart efter kom til stede. Gendarm Mortensen opfordrede to gange forsamlingen til at gå, og tredje gang trak han sin sabel. Der opstod et skænderi, der endte med at flere blev slået af sablerne og endnu flere blev noterede. Der blev sendt bud efter flere gendarm i Utterslev, og der kom snart en forstærkning på 4 mand, ligesom nogle civile politifolk kom til stede, men gendarmene og politifolkene forblev i klart mindretal over for de ca. 200 fæstningsarbejdere, der efterhånden havde samlet sig. Urolighederne fortsatte og byen blev herefter på det nærmeste erklæret i belejringstilstand. Ingen måtte passere gaden og ingen måtte stå uden for husene. Når man læser om resten af de uroligheder, der udspillede sig, får man det indtryk, at de talmæssigt underlegne gendarm har forsøgt at kompensere herfor ved i mange situationer at overreagere i deres indgreb, bl.a blev flere tilfældigt forbipasserende slået med sablen. Det blev forbudt at opholde sig på sin egen grund ud til vejen og folk der vægrede sig ved at efterkomme påbuddet blev noteret.

I alt blev 10 noteret og 2 "fortarbejdere" blev anholdt. De 2 anholdte blev dagen efter transporteret til Blegdamsvejens arresthus sammen med 3 andre, der blev anholdt dagen efter, for også at have deltaget i urolighederne den foregående dag.

Ikke overraskende er der forskel på de grunde, der angives for anholdelserne fra forskellige parter i begivenheden. Ifølge gendarmene blev fæstningsarbejderen Jens Brix anholdt for gadeopløb og overlagt vold mod gendarm, men ifølge et vidne til urolighederne blev samme Jens Brix arresteret, fordi han havde forslået sine kammerater at råbe et hurra for gendar-

merne, og det var nok ikke et venligt ment hurra. Ifølge et andet vidne blev en arbejdsmand Kühl arresteret mandag aften for at have foreslået sine kammerater at jage gendarmene ud af byen. Endnu tirsdag aften var byen stadig i en slags belejringstilstand, hvor ridende gendarmers jog hen ad vejene.

Gendarmerikopssets selvopfattelse.

Man kan få et indtryk af hvordan gendarmene selv opfattede deres vigtigste virksomhed i lokalområdet, nemlig rutepatruljeringen ved at se på hvordan den benævnes i dagbogen. Først omtales denne virksomhed som almindelig patruljering i perioden fra juli 1886 til april 1888. Fra april 1888 hedder det både almindelig patruljering og polititjeneste, og fra juni 1888 beskrives gendarmenes virksomhed udelukkende som polititjeneste, og endelig hedder det fra maj 1889 polititjeneste og ordensoverholdelse og det kom patruljeringen til at hedde indtil stationens lukning i april 1894.

Gendarmene begynder altså fra april 1888 at beskrive deres virksomhed som polititjeneste. Instruktion i polititjeneste og kendskab til politivedtægten var noget som korpsets ledelse lagde stor vægt på, da det var en forudsætning for, at gendarmene kunne anvendes til anden polititjeneste end ordensoverholdelse. Det understregedes, at det teoretiske kendskab til politilovgivningen var nødvendig for den praktiske anvendelighed, og korpsets daværende chef la Cour gik så vidt, at han ikke mente, at det var nogen ulempe, at gendarmene var bedre instruerede end politibetjentene.

Korpsets øverste chef foretog en gang om året en inspektionsrejse rundt til samtlige stationer i landet. Efter at have tilendebragt inspiceringen i 1890 kunne han bl.a konkludere, at instruktionen i politilovgivningen levede fuldt op til hans forventninger i Nordre Birk, hvor bl.a Utterslev stationen var placeret. Endnu i nov. 1891 indskærpede korpsets øverste chef over for afdelingerne hvor vigtigt gendarmenes teoretiske og praktiske kendskab til polititjenesten var: "...at gøre Personalet ikke alene brugbart for den Retsbetjent til hvis Disposition de Paagældende f.T. maatte være stillede, men i det hele taget brugbart til Polititjeneste hele Landet over. Men først og fremmest skulle Afdelingerne paase at Befalingsmanden selv have sat sig nøje ind i de Love og Bestemmelser i hvilke de skulle være Instruktører for deres

Undergivne."

Utterslevgendarmenes ændrede adfærd.

Fra begyndelsen af 1890 kan der på stationen i Utterslev iagttages en betydelig forøgelse af de forskellige typer lovovertrædelser, som gendarmene skridder ind over for i modsætning til tidligere. Mindre forseelser, som de førhen lod passere, griber de nu i stigende grad ind over for. Dette forhold der må tilskrives, at gendarmenes kendskab til politilovgivningen nu havde nået et niveau, hvor de også i udstrakt grad turde og fik lov til at benytte det i praksis. Ligeledes må man formode, at forholdet til stedets politimyndighed har udviklet sig harmonisk og med en stigende gensidig tillid mellem de 2 parter, da det jo i sidste ende var politimyndighederne, der afgjorde hvor store opgaver, der skulle pålægges det tilknyttede gendarmerikorps.

Mange af de forseelser, der blev grebet ind over for fra 1890 og de følgende år kunne forekomme at være ret små og ubetydelige, men de fortæller noget om den nidkærhed, som gendarmene udøvede i tjenesten. Og for hovedpartens vedkommende var det også forseelser, der næppe var blevet grebet ind over for, hvis ikke gendarmene havde været til stede i området. En af de hyppigste forseelser, der blev noteret af gendarmene i denne periode var cyklist, der efter mørkets frembrud kørte uden tændt lygte eller kørte på gangstien. Også andre trafikforseelser blev noteret. Således blev en mælkekusk d. 11. jan. 1893 noteret for ikke at have bjælder og klokker på sit kanekøretøj, og d. 21. aug. 1893 blev en fiskehandler noteret for at lade sin hest gå løs og græsse på offentlig gade. En af de "morsommere" trafikforseelser kan læses i dagbogen d. 26. marts 1892: "Noteret kl. 10 Fm. ved Herlev By Gaardejer Lars Jensen af Kirkeværløse for som Kusk at have siddet og sovet paa sin Vogn under Kørslen og ladet Tømmen slæbe mellem Hestene". Af lidt mere kuriøse dagbogsnotater berettes bl.a fra d. 10. jan 1892 om at en jurisk kandidat Hørlyck, der boede hos provst Kock i Brøndshøj var blev noteret for at køre med slæde på gangstien, og endelig blev værtshusholder P. Jensen på "Børsen" søndag d. 20. sept. 1891 noteret for under Kirketiden at have ladet spille kegler på sin keglebane.

En anden hyppigt noteret forseelse var folk, der kørte med latrintønder, uden at det var

skrevet et tydeligt nummer på dem, eller folk der kørte med utætte latrintønder. Et eksempel herpå kan nævnes fra d. 10. marts 1892: "Note-ret kl. 9 Fm. paa Frederikssundsvejen 9 Latrin-kusk dels for ikke at have paamaalede tydelige Numre og dels for ogsaa at have utætte Tøn-der".

Blandt de andre forseelser, som gendarmerne fra omkring 1890 begynder at skride ind over for var bl.a. udøvelsen af ulovlig handel, ulov- lig musiceren og optræden og dyrplageri.

Gendarmerikopssets nedlæggelse.

I marts måned 1894 kom det til nogle meget intense finanslovsforhandlinger mellem Ven- stre og Estrup- regeringen, og det lykkedes for Venstres forhandler Bojsen sammen med 2 ministre at formulere en dagsorden, der banede vej for en ordinært vedtaget finanslov. Betin-

gelserne for Venstre var hårde. De skulle bl.a. anerkende fæstningen, der var blevet færdig- bygget året før, og samtidig skulle de gå med til bevillinger til det nødvendige artilleri og mandskab til fæstningen. Forliget, der kom i stand d. 30. marts 1894, betød også en nedlæg- gelse af gendarmerikorpset, og allerede d. 31. marts opsages lejemålet af Utterslevstationen på Karolinevej 15 (nu: Provstevej) med udgan- gen af juni måned, og kun 4 dage efter, d. 4. april 1894 kl. 10.30 blev "posterne inddragne", der var da 8 gendarmere tilbage. Godt 8 år med gendarmere i Brønshøj-Rødovre kommune hav- de fået en brat afslutning, og det må have været lidt underligt for beboerne i sognekommunen pludselig at vågne op til et gendarmfrit områ- de, når de i så mange år havde været vant til de omkringvandrende og patruljerende, blåklædte gendarmere.

Kilder:

- 1) Nielsen, Bjørn A.: Estrups blå gendarmere 1885-1894 (Vaabenhistoriske aarbøger XXXII Kbh. 1986, s. 65-89.)
- 2) Hedegaard, E.O.A.: Provisorietiden og gendarmerivælde (Militærpolitiets historie s. 71-89).
- 3) Smidth, Jørgen: Estrup blå gendarmere, Gendarmeri eller statspoliti?. (Politihistorisk Selskab, års- skrift 1983).
- 4) Hedegaard, E.O.A.: Det militære gendarmerikops 1885-1894 (Krigshistorisk Tidsskrift, maj 1967).
- 5) Willerslev, Richard: Danmarks største arbejdsplads. Opførelsen af Københavns Landfæstning 1886-93, Nakskov 1986,
- 6) Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie bd. 11. Det folkelige gennembrud og dets mænd . Re- daktion Olaf Olsen, Kbh. 1990.
- 7) Arbejdsmand L. P. Gratlöv: Levnedsskildring 1865-1952 Nationalmuseet.

Arkivalier:

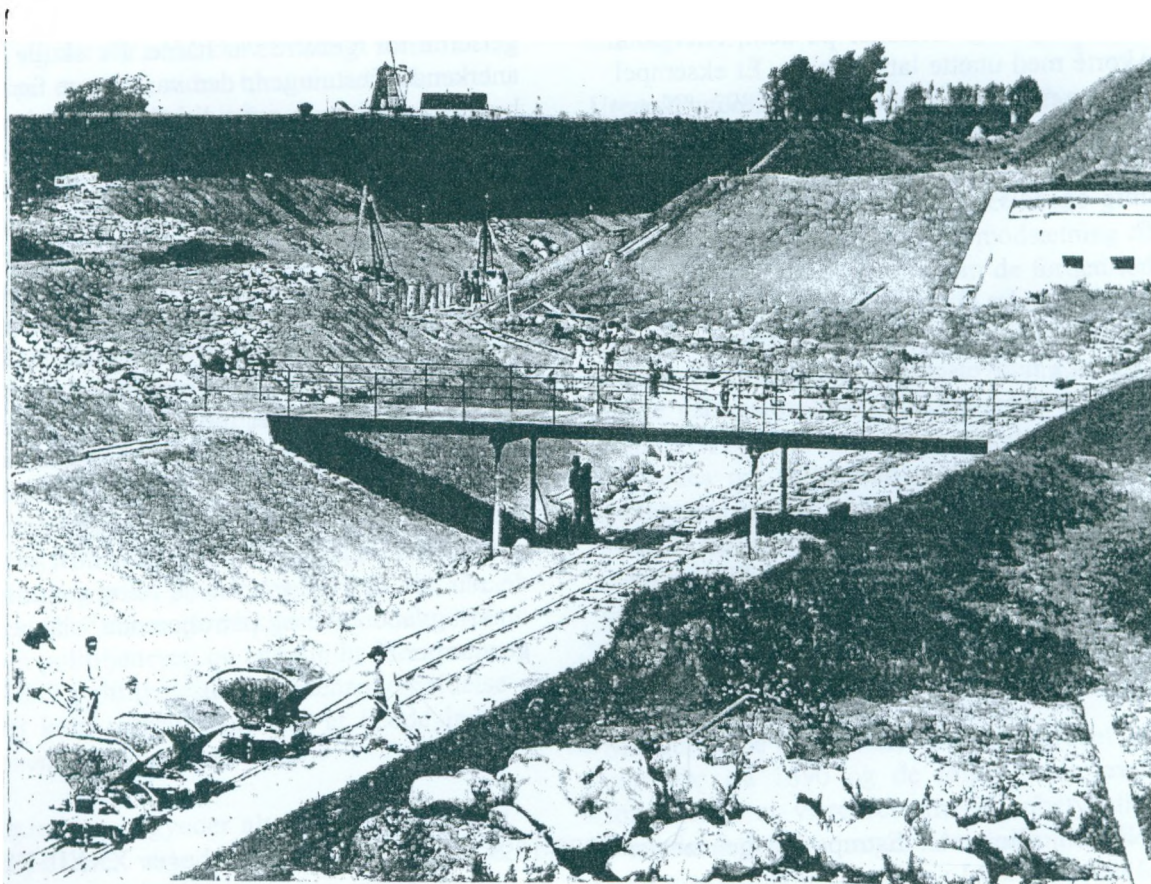
Forsvarets Arkiver (FOARK).

- 1) Det militære gendarmerikorps. 1. Gendarmeriafd. – Dagbøger 1886-94. Utterslev.
- 2) Det militære gendarmerikorps, staben. Gendarmeriafdelingernes styrkelister 1885-89, 1890-94.
- 3) Det militære gendarmerikorps, staben. Dislokationslister 1886-94. (troppefordeling).
- 4) Det militære gendarmerikops / gendarmeriafd. Lejekontrakter 1886-94.
- 5) Det militære gendarmerikorps, staben, kopibøger 1886-89.

Billeder på for og bagside:

Akvarel af Provstevej 1998 af Christian Kirkeby. Postkort fra Grøn Kontor i Nordvest. Den gule hjør- neejendom til venstre, Provstevej 9 havde gendarmerne deres bistation, ligesom Provstevej 15, hvor de senere flyttede stationen hen. Det er den høje bygning i baggrunden i venstre side af Provstevej på hjørnet af H. C. Jensens Vej nuv. Rentemestervej.

Bygning af Vestvolden omkring Roskildevvej og gendarmerne til hest, som er den almindelige opfattel- se af disse, men i Utterslev var de "fodtusser".

Frants Henningsen: »Vandrebogen gennemses«, 1890. (Privateje)